

Tiltaksplan for jordbruket i Innlandet 2022-2024

Utarbeidet av:

Hedmark Bonde- og småbrukarlag

Oppland Bonde- og småbrukarlag

Innlandet Bondelag

Innovasjon Norge, Innlandet

Innlandet Fylkeskommune

Statsforvalteren i Innlandet

Etter oppdrag fra:

Statsforvalteren i Innlandet og

Innlandet fylkeskommune

10.12.2021

Tiltaksplan for jordbruket i Innlandet

Bakgrunn

Innlandet er Norges viktigste matregion, og jordbruksproduksjonen i Innlandet genererer svært stor verdiskapning gjennom ulike husdyr- og planteproduksjoner og komplette verdikjeder for disse.

Med dette som utgangspunkt ser vi at Innlandet har en solid posisjon og store muligheter for videre utvikling. Det er imidlertid også en del utfordringer. Gjennom arbeidet med tiltaksplanen har vi analysert utfordringene og utarbeidet forslag på tiltak. Vi har innhentet informasjon om ulike produksjoner og bransjer, deres utfordringer og behov for tiltak.

Gjennomføringen av landbrukspolitikken er i stor grad styrt av nasjonale mål, føringer og virkemidler. Det er imidlertid på flere politikkområdet gitt et regionalt handlingsrom for prioriteringer og utforming av virkemidler, gjennomføring og oppfølging. Formålet med Tiltaksplanen for jordbrukssektoren er å utnytte dette handlingsrommet. Tiltaksplanen skal føre til ønsket utvikling og gi kraft til landbruket i Innlandet.

Planen skal være et operativt verktøy for prioritering av innsats og ressurser fra de ulike aktørene, og den skal være førende for virkemiddelbruken for å nå målene skissert i Bioøkonomistrategien 2017-2024 og Regionalt Bygdeutviklingsprogram (RBU) 2019-2022. Tiltaksplanen er utarbeidet etter samme oppbygging som Bioøkonomistrategien og baseres på Bioøkonomistrategiens 5 målsettinger, samt de ulike innsatsområder, strategier og prioriteringer som er nedfelt i RBU. Tiltaksplanen er konkret på tiltak, hvem som har ansvar for gjennomføring av tiltakene, tidsperspektiv og mulige finansieringskilder

Planen er ikke bare viktig for å samle alle som skal bidra rundt felles mål og prioriteringer. Den er også et viktig kunnskapsgrunnlag for nasjonale myndigheter om hva et samlet Innland trenger fremover i det grønne skiftet.

Innlandet fylkeskommune skal i perioden 2021-2023 utarbeide tre ny regionale planer;

- Regional plan for klima, energi og miljø
- Regional plan for det inkluderende Innlandet
- Regional plan for samfunnssikkerhet

Tiltaksplan for jordbruket vil være en del av kunnskapsgrunnlaget og grunnlagsmaterialet for alle disse planene, særlig da for Regional plan for klima, energi og miljø og Regional plan for samfunnssikkerhet. Tiltaksplanen vil også være relevant for Regional plan for det inkluderende Innlandet, da særlig når det gjelder «Inn på TUNET»-virksomheter og satsingene innen «Urbant landbruk».

Prosjektgruppa for utarbeiding av Tiltaksplan for jordbrukssektoren i Innlandet har vært partnerskapet for jordbruk i Innlandet. I partnerskapet deltar landbrukets næringsorganisasjoner, Innovasjon Norge, Statsforvalteren og fylkeskommunen.

Innlandet er Norges matregion nr. 1

Foto: Menno Hoekstra, Statsforvalteren i Innlandet og Håkon Ligård

Fakta om matproduksjonen i Innlandet:

- Landets største jordbruksfylke målt i verdiskaping
- 24 % av landets matproduksjon (energinivå)
- Komplette verdikjeder for mjølk, kjøtt, egg, korn, potet og grønnsaker
- Landets største potetfylke
- Størst på storfekjøttproduksjon
- Flest dyr på utmarksbeite
- Bioøkonomiklynge i Mjøsregionen (bl.a. kompetansemiljøer avl dyr/planter)
- Flest setre/støler i drift
- Landets nest største kornfylke
- Tredje størst på mjølkeproduksjon
- 7 læresteder som tilbyr landbruksfaglig utdanning
- Store ringvirkninger når det gjelder verdiskaping og grunnlag for utvikling ellers i samfunnet

Den samlede verdiskapingen fra landbruket er betydelig, og de landbruksbaserte verdikjedene utgjør mellom 7-9 % av den totale verdiskapingen i Innlandet (Østlandsforskning, 2016a og 2016b). Landbruket har stor betydning for bosetting og sysselsetting i mange kommuner i Innlandet. Det tradisjonelle landbruket og volumproduksjonene er bærebjelken i jordbruksproduksjonene i Innlandet.

I tillegg til tradisjonelt jordbruk er produksjon av lokalmat, landbruksbasert reiseliv og Inn på tunet viktige næringer i verdiskapingssammenheng.

Husdyrproduksjon (antall)	Innlandet	Andel av landet i %
Melkeku	37 756	18.2 %
Ammeku	27 067	25.6 %
Søyer	139 922	15.5 %
Purker	9 156	3.7 %
Slaktegris	101 882	22.9 %
Verpehøner	533 113	13.1 %
Slaktekylling	2 246 999	16.3 %

Planteproduksjon (daa)	Innlandet	Andel av landet i %
Grovfôr	1 023 541	20.1 %
Korn	679 793	24.1 %
Potet	57 241	49.8 %
Grønnsaker	15 500	22.0 %
Frukt	222	1.1 %
Bær	2 866	13.5 %
Jordbruksareal i drift	1 792 844	21.6 %

Tabell 1: Plante- og husdyrproduksjoner i Innlandet, samt andel av landet. 2020-tall.
Tall fra produksjonstilskudsregisteret.

Overordnede nasjonale målsettinger og føringer for alle plante- og husdyrproduksjonene

Den overordnede landbrukspolitikken er basert på fire hovedmålsettinger:

- Matsikkerhet og beredskap
- Landbruk over hele landet
- Økt verdiskaping
- Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser

Noen nasjonale målsettinger og føringer ligger som premisser for våre regionale målsettinger og tiltak. Disse føringene vil være gjennomgripende for alle produksjoner, og vil også måtte bli gjenspeilet i de tiltak som vi prioriterer for å oppnå målsettingene på de ulike områdene. Vi vil her kort beskrive følgende overordnede føringer:

- Klimatilpasning og bærekraft
- Dyrevelferd og dyrehelse
- Beredskap og sjølforsyning
- Utviklingstrender og nye satsinger/muligheter

Klimatilpasning og bærekraft

Foto: Jorunn Stubsjøen, Statsforvalteren i Innlandet

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Bærekraftig utvikling består av tre dimensjoner: økonomi, miljø og sosiale forhold. Det er sammenhengen mellom disse tre dimensjonene som avgjør om noe er bærekraftig. Norge rapporterer til FN om hvordan vi følger opp de 17 konkrete målene.

Landbruks- og matdepartementet har koordineringsansvar for bærekraftsmål nr. 2: Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk. Regjeringen har vedtatt en handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030; Meld. St. 40 (2020-2021) Mål med mening. Denne er viktig for å fremme bærekraftige matsystemer nasjonalt og globalt.

Med bl.a. FNs bærekraftsmål som utgangspunkt har også EU satt fokus på klima og bærekraft i en ny strategi for matproduksjonen; «Farm to fork». Europakommisjonen har utarbeidet en relativt ambisiøs strategi for et helt nytt matsystem. Overordnet vil matstrategien ha stort fokus på bærekraft og miljø. Strategien skal bidra til å redusere utslipp av klimagasser fra jordbruket, men også bidra til sunnere mat, bedre dyrevelferd og mer rettferdig konkurranse. Strategien har målsettinger om bl.a. reduksjon i bruk av plantevernmidler og handelsgjødsel, redusert bruk av antibiotika og medisiner og økt fokus og tiltak for bedre dyrevelferd.

Gjennom Parisavtalen har Norge forpliktet seg til å redusere utslippene av klimagasser med minst 50% innen 2030 (basert på 1990-nivå). Jordbruket i Norge har inngått avtale med Regjeringen om et utslippskutt av klimagasser/økt opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter for perioden 2021-2030. Med bakgrunn i denne avtalen har jordbruket utarbeidet «Landbrukets klimaplan», og i henhold til denne, jobbes det kontinuerlig med ulike tiltak, bl.a.; føring og avl på husdyr, fossilfri maskinpark/oppvarming, god agronomi, riktig lagring og god utnyttning av husdyrgjødsel, jorda som karbonlager, teknologi i landbruket, klimakalkulator, klimarådgiving m.m. En rekke sentrale, regionale og kommunale virkemidler innen landbruket er innrettet med fokus på økt klimatilpasning og bærekraft.

Norsk landbrukspolitikk har en helhetlig satsing på et bærekraftig jordbruk. Et bredt sett av virkemidler er innrettet mot at jordbruksproduksjonen skal være klimatilpasset og bærekraftig. Ulike tiltak i jordbruket skal bidra til mest mulig miljøvennlig matproduksjon. Bønder som oppfyller gitte miljøkrav, får rett til fullt produksjonstilskudd. Miljøkravene er innrettet for å ivareta biologisk mangfold, kulturminner, vannmiljø, redusere forurensning m.m. Bestemmelser i naturmangfoldloven, kulturminneloven, forurensningsloven, jordloven m.fl., med tilhørende forskrifter, setter rammer for virksomhetene innen landbruket.

Regionalt miljøprogram (RMP) er en ordning over jordbruksavtalen (135,8 mill. kroner for Innlandet i 2021). RMP inneholder beskrivelse av miljøutfordringene i Innlandet, og prioriterer virkemidler slik at en oppnår målsettingene om bærekraft, klimatilpasninger, redusert forurensning og ivaretagelse av kulturlandskapet og biologisk mangfold.

Viktige innsatsområder under RMP i Innlandet er; redusert jordarbeiding, miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel, tiltak for pollinerende insekter, fang- og dekkvekster, tilskudd til beitedyr i utmark og til seterdrift. Fra 2021 gis det også tilskudd til klimarådgivning på den enkelte gård.

Klima- og miljøprogrammet er innrettet mot klima og bærekraft. Statsforvalteren har ansvar for forvaltning av disse ordningene.

Tilskudd gjennom SMIL-ordningen (Spesielle miljøtiltak i landbruket) og tilskudd til drenering er også relatert til klima og bærekraft. Disse ordningene forvaltes av kommunene.

Kulturlandskapet er en del av kulturarven, og det er en viktig oppgave i norsk landbruk å ta vare på kulturlandskapet i jordbruket. Kulturlandskapet er det landskapet som er påvirket av mennesker, og kulturlandskapet er i stadig endring. En rekke planter, insekter og andre organismer er avhengig av bestemte driftsformer og/eller tilstand på arealene. Kulturlandskapet inneholder også element med gamle ferdselsårer, kulturminner, eldre tekniske anlegg og verneverdige bygninger. Gamle husdyrraser og tradisjonelle plantesorter utgjør viktige genressurser. For å ta vare på miljøverdiene i kulturlandskapet er det nødvendig å opprettholde tradisjonell drift eller iverksette skjøtsels- og restaureringstiltak. Regionalt miljøprogram stimulerer til dette, sammen med bl.a. SMIL-midlene. Det er ellers i tillegg ulike tilskuddsordninger som stimulerer til ivaretagelse og skjøtsel av arealer som er verdifulle mht. kulturlandskap og biologisk mangfold.

I Innlandet er det pr. i dag seks stk. «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket». Disse områdene får spesiell oppfølging gjennom langsiktige skjøtselsavtaler og samarbeid mellom involverte grunneiere, kommuner og landbruks-, miljø- og kulturminnemyndighetene på fylkesnivå.

Dyrevelferd og dyrehelse

Foto: Jorunn Stubbsjøen, Statsforvalteren i Innlandet og Marthe Lang-Ree

God dyrevelferd er definert ved at dyrene har god helse, mestrer sine omgivelser og kan utføre naturlig adferd. Det er mange faktorer som påvirker dyrs velferd, blant annet miljøet de holdes i, forholdet til mennesker, trygghet, muligheten for å være sammen med andre dyr og hjelpen de får ved sykdom og skade.

Norge har gjennom politiske prioriteringer, forskning og utvikling hatt stort fokus på dyrevelferd i hold av produksjonsdyr. Et prioritert satsingsområde er friske dyr med god dyrehelse. Norsk dyrevelferd og dyrehelse er i verdenstoppen. God dyrehelse og dyrevelferd er avgjørende for å produsere mat av høy kvalitet og er viktig for folkehelsen. Friske dyr med god helse fører til et minimalt bruk av medisiner, bl.a. antibiotika.

Det er etablert dyrevelferdsprogrammer for alle fjørfeproduksjonene og i svineproduksjonen. Dyrevelferdsprogram for storfe er under utvikling, og vil tre i kraft fra 2022. Dyrevelferdsprogram for sau er i oppstartsfasen.

Dyrevelferdsloven (Lov om dyrevelferd LOV-2009-06-19-97) angir regler om hvordan dyr skal behandles. Det er videre utarbeidet mer detaljerte forskrifter for de enkelte dyrehold. Mattilsynet fører tilsyn med at regelverket overholdes og at dyrevelferden er god. Det er i denne sammenheng avgjørende med tilstrekkelige ressurser til dette arbeidet. Mattilsynet og Landbruksdirektoratet har inngått avtale om informasjonsutveksling i dyrevelferdssaker. Dette bl.a. for at landbruksforvaltningen skal bli gjort kjent med alvorlige saker, og evt. følge opp med reaksjoner i tilskuddsutbetalinger.

Beredskap og matsikkerhet

Matsikkerhet er helt grunnleggende for et samfunn. Matsikkerhet er avgjørende for å opprettholde politisk og sosioøkonomisk stabilitet. Matsikkerhet handler om at alle skal ha tilgang til nok og trygg mat – også i krisetider. FNs klimapanel ber hvert enkelt land om å utnytte de naturressursene de har tilgjengelig til matproduksjon på en måte som er tilpasset de naturgitte forholdene i landet. Dette er nødvendig for at vi skal være i stand til å produsere tilstrekkelig med mat i verden, og vil bidra til å styrke den globale matsikkerheten.

Vi har relativt kort vekstsesong og i underkant av 3 % av landarealet i Norge er jordbruksareal. Jordbruksarealet gir grunnlag for dyrking av korn, potet, frukt, grønt, bær og grovfôr. Grovfôrproduksjonen er basisen for mjølk- og kjøttprodukter. Ca. 45 % av landarealet vårt er klassifisert som godt utmarksbeite. Dette utnyttes av drøvtyggerne storfe og sau. Norge har en selvforsyningsgrad (energibasis) på 45 % (2019-tall). Selvforsyningsgraden(energibasis) korrigert for fôrvareimport er på 36 % (2019-tall) (NIBIO Rapport nr. 145, 2021). Vi er i dag stort sett sjølforsynte med animalske produkter som mjølk, kjøtt, egg, meieriprodukter og fisk, men er avhengig av import av planteprodukter. Vi er også avhengig av import av fôrressurser i hovedsak til kraftfôr og andre innsatsfaktorer til landbruket, bl.a. gjødsel, maskiner og utstyr. Økt bruk av norske ressurser i fôr til produksjonsdyrene vil øke sjølforsyningsgraden.

Matvareforsyning er definert som en kritisk samfunnsfunksjon. Det er viktig å opprettholde tilfredsstillende nasjonal matvareproduksjon ut fra et sikkerhetsperspektiv. Det er i denne sammenheng viktig at produksjonsarealene blir ivaretatt og forvaltet på en bærekraftig måte. Det er utarbeidet en nasjonal jordvernstrategi som innebærer en målsetting om at årlig omdisponering av dyrket jord skal være redusert til 3000 daa innen 2025. Denne målsettingen har stor betydning for eventuell omdisponering av dyrket mark i Innlandet. For å kunne ivareta en høy matsikkerhet, er det også essensielt at vi opprettholder de ulike produksjoner og produsentmiljøer slik at driftsapparat, kompetanse og arbeidskraft er operative. Foredling og distribusjon er også viktige element i vurderinger av matvaresikkerheten. Det er viktig at matforsyningskjeden er robust og fleksibel.

Utviklingstrender og nye muligheter

Trender og utvikling i samfunnet ellers kan gi muligheter for å utvikle og tilby nye produkter og tjenester fra jordbruket. Mange forbrukere er opptatt av bærekraft, og det gjenspeiler seg i etterspørsel.

Urbant landbruk, andelslandbruk og markedshager er uttrykk for nye trender der jordbruket i Innlandet kan være med å bidra, og ikke minst ha en mulighet for verdiskaping. Trender innen kosthold og ernæring som gjelder bl.a. forbruk av rødt kjøtt kontra hvitt kjøtt, økt interesse for vegetarisk og vegansk mat, drikkeprodukter som havremelk, mindre import av proteiner, produksjon av insekter m.m. er også eksempler som kan gi grunnlag for utvikling av nye produkter fra jordbruket.

Innovasjon gir nye muligheter, og Innlandet har mange miljøer som bidrar til innovasjon i jordbruket. Det gjelder for eksempel organisasjoner for husdyravl og utdannings- og forskningsmiljøer.

Ellers gir utvikling av teknologi nye muligheter for Innlandsjordbruket. Dette er omtalt i eget avsnitt i planen.

Felles utfordringer for alle plante- og husdyrproduksjonene

Gjennom arbeidet med de ulike produksjonene og fagtemaene har vi kartlagt en del felles utfordringer. Dette er utfordringer som gjelder for store deler av jordbruket, og er «sektorovergripende»:

- **Kompetanse**

- Fagkompetanse.

- Det er behov for spisskompetanse innen de ulike produksjoner. Dette gjelder kompetanse som styrker alle ledd i verdiskapingskjeden (management). Viktige faktorer: agronomi, dyrehold, optimal fôring, utnyttning av beiter, slaktetidspunkt m.fl.

- Det er behov for ny kunnskap og at resultater fra forskning/forsøk og annen ny kunnskap når ut til produsentene.

- Økonomisk kompetanse

- Det er generelt sett behov for økt bedriftsøkonomisk kompetanse, blant annet kompetanse knyttet til bedriftsledelse, investeringsøkonomi, lønnsomhetsanalyser m.m. Dette gjelder alle produksjoner.

- **Rekruttering**

- Lønnsomhet og gode fagmiljøer er en viktig faktor for rekruttering til landbruket. I tillegg er muligheter for grønt utdanningsløp, fagutdanning og kompetanseheving viktig i denne sammenheng. Viktig at etter- og videreutdanningstilbudene er godt tilrettelagt.

- **Fag-/produsentmiljøer**

- Det er behov for å beholde, videreutvikle, evt. opprette gode produsentmiljøer innen de ulike produksjoner. Gode fagmiljøer er svært viktig for å kunne opprettholde og videreutvikle de ulike produksjoner. Viktige faktorer;

- Rådgivningstilbudene må være tilgjengelig (Tine, Nortura, NLR m.fl.)
 - Møteplasser og nettverk for produsentene (fagmøter, kurs og sosiale treffpunkter)
 - Tilgang på service- og tjenestetilbud (maskiner/verksteder, avløsertilbud, veterinærtjenester, tilgang på ekstra arbeidskraft (sesong) m.m.)

Hovedproduksjonene i jordbruket i Innlandet.

Dette kapittelet vil omhandle følgende produksjoner:

- Husdyrproduksjonene (mjølk, kjøtt og egg)
- Planteproduksjonene (korn, grovfôr, poteter, grønt, frukt og bær)
- Lokalmat
- Landbruksbasert reiseliv og naturbasert næringsutvikling
- Inn på tunet og gårdsbarnehager

Målene skissert i RBU og Bioøkonomistrategien ligger til grunn, samt nasjonale føringer og målsettinger.

For de nevnte produksjonene i Innlandet er det i det følgende presentert en kort beskrivelse av status og utfordringer, samt hvilke muligheter vi ser (bl.a. i forhold til etterspørsel/dekning i markedet).

Husdyrproduksjonene

Generelt

Kostnadsfokus og lønnsomhetsanalyser

En av de store utfordringene i landbruket er at vi har sett en relativt sterk økning i kostnader innen de ulike produksjoner. Dette gjelder kostnader knyttet til innsatsfaktorer som materialer, gjødsel, drivstoff, energi, arbeidskraft m.m., samt utgifter knyttet til investeringer i bygninger og driftsapparat (maskiner, utstyr, mjølkekvoter m.m.) Inntektene pr. produsert enhet som er mulig å hente ut av markedet, gjenspeiler ikke denne kostnadsøkningen.

Denne situasjonen har ført til at det stilles store krav til kontinuerlig effektivitet- og forbedringsarbeid og et sterkt kostnadsfokus for å opprettholde eller øke lønnsomheten innen de ulike produksjonene. En viktig faktor for lønnsomhet er størrelsen på kostnader knyttet til driftsbygninger og driftsapparatet. Her er det bl.a. viktig å ha fokus på kostnadseffektive driftsbygninger. Det har blitt jobbet noe med disse utfordringene gjennom utvikling av kostnadseffektive driftsbygninger for sau, og det etablerte prosjektet «Innlandsfjøsset».

Det er videre viktig at det utarbeides reelle kalkyler for lønnsomhet når en vurderer ulike investeringsalternativer. Lønnsomhetsanalyser vil bl.a. vise evnen til å ta ut tilfredsstillende lønn, avkastning på kapital og «rom» for uforutsette kostnader.

Flere investeringsprosjektet i landbruket de siste årene har kalkulert inn inntekter utenfor landbruket for å finansiere opp «ulønnsomme» prosjekter.

Det er behov for å øke kompetansen i landbruket og hos rådgivningstjenesten på vurderinger av lønnsomhet, det totale kostnadsbildet, grep for reduksjon av kostnader, bedre effektivitet, mer markedsrettet produksjon m.m.

Fagmiljøene, Høgskolen i Innlandet, organisasjonene og rådgivningstjenestene kan med fordel ta en posisjon her.

Presset økonomi sammen med stort arbeidspress og ensomhet er typiske utfordringer for mange bønder. Når summen av negative faktorer blir stor, kan det føre til dårlig psykisk helse. Norsk Landbruksrådgivning Innlandet jobber med psykisk helse i landbruket gjennom prosjektet Trygg bonde. Dette er et viktig arbeid i tillegg til å jobbe konkret med økonomi og lønnsomhet.

Mjølkeproduksjon

Foto: Anne Berit Grasbakken og Jorunn Stubsjøen, Statsforvalteren i Innlandet

Mjølkeproduksjon – ku

Mjølkeproduksjonen i Norge er kvoteregulert. Norge er videre inndelt i produksjonsregioner. Hedmark og Oppland er to separate regioner, dvs. kjøp/salg av kvoter mellom produsentene må skje innenfor hver av disse regionene.

Det produseres årlig 1 500 – 1 530 mill. liter mjølk i Norge. Dette er pr. i dag markedsbalanse.

Markedsbalanse oppnås ved at Staten kjøper/selger kvoter, samt at det fastsettes et forholdstall som viser hvor stor andel av kvoten hver enkelt produsent kan produsere mjølk til full pris.

Status og utfordringer

Markedet for meieriprodukter er voksende. Store deler av det økende markedet dekkes i dag av import. Det er særlig kvitmuggost, industri-ost og yoghurt som importeres.

Lønnsomheten i mjølkeproduksjonen er generelt sett presset. Fastsetting av målpris for ku- og geitmjølk er en del av jordbruksforhandlingene. Pris til produsent har vært stabil over en lengre periode, og denne avhenger også av lønnsomheten i Tine.

Mjølkeproduksjonen i Innlandet er av betydelig størrelse, og er svært viktig når vi ser på verdiskapningen i landbruket.

En stor andel av produsentene og en stor andel av mjølkevolumet i Innlandet produseres i driftsbygninger med behov for fornying av driftsapparatet. Pr. 2021 er det i Innlandet ca. 835 mjølkeproduksjonsbruk der produksjonen forgår i båsføs. Det kommer nye krav til driftsbygninger og dyrehold allerede i 2024, samt at krav om løsdrift i mjølkeproduksjonene blir gjeldende fra 2034. Det er en stor utfordring å finne lønnsomhet i investeringer i nye driftsbygninger i mjølkeproduksjonen (løsdrift, mjølkerobot og andre mjølkingsystemer), uten samtidig å øke produksjonsvolumet betraktelig. Kvoter av vanskelig tilgjengelige, og prisen er relativt høy; 15,- – 20,- kroner/liter. Et kvotekjøp på 100 000 liter kan få en kostnad på 2 mill. kroner. Det er også i de fleste «mjølke-regioner»/ «mjølkeproduksjonsklynger» mangel på jord til leie.

Dersom det ikke finnes muligheter for å investere uten at dette betinger kapasitetsøkning (i jord og/eller kvote), vil vi få en utvikling med sterk reduksjon i antall mjølkeproduksjonsbruk i Innlandet. Det vil være behov for investeringsløsninger for mer kostnadseffektive driftsbygninger og/eller at det bevilges høyere investeringstilskudd. Vi har i Innlandet store regionale forskjeller. Det er områdene i Trysil/Engerdal, og Valdres, samt enkeltkommuner i Gudbrandsdalen som har de største

utfordringene i forhold til en fremtidsrettet mjølkeproduksjon. Ellers er uttynning av fagmiljøene en utfordring alle steder der det blir få mjølkeprodusenter.

Kvaliteten på mjølka har fått større fokus de siste årene, og det er her særlig snakk om tørrstoff- og proteininnhold. Bedre kvalitet kan til en viss grad trumfe økt volum når en ser på mulighetene for økte inntekter.

Mjølkeproduksjon er forutsetningen for å opprettholde tradisjonell seterdrift. Innlandet er landets største seterfylke med 447 aktive setre (2020), og ivaretagelse av seterdriften i Innlandet vil være avgjørende for seterdriftens status nasjonalt. Strukturendringer, driftsøkonomiske vurderinger m.m. gjør at omfanget av seterdrift stadig går ned. Lønnsomhet og investeringsmuligheter må sees i sammenheng med virkemidler rettet spesielt mot seterdriften.

Muligheter

Markedet er relativt stabilt, og vi har en effektiv markedsregulering. Det er muligheter for kjøp av mjølkekvote for å starte opp produksjon, men det er få nyetableringer innen mjølkeproduksjonen. Pris til produsent har vært stabil de senere årene, mens en ser en relativt sterk økning i kostnader knyttet til produksjon (gjødsel, kraftfôr, maskiner m.m.) og investeringer i bygninger. Viktig at fokuset holdes på at eksisterende produsenter klarer å videreføre/etablere en økonomisk bærekraftig produksjon.

Viktige fokusområder vil være; kvalitet på mjølka, kvalitet på grovfôr, riktig mekanisering, arbeidseffektivitet m.m. Sterke produsent- og fagmiljøer er viktig for stabilisering av produksjonen og nyrekruttering.

Mjølkeproduksjon kan gi grunnlag for lokal foredling til ulike meieriprodukter, og det er muligheter til kjøp av egen kvote til lokal foredling.

Lokalmat er omtalt i eget kapittel i planen.

Mjølkeproduksjon - geit

Status og utfordringer

Det produseres ca. 20 mill. liter geitemjølkk i Norge. Dette er markedsbalanse. Tine er eneste mottaker av geitemjølkk. I Innlandet er produksjonen av geitemjølkk lokalisert til Valdres, Nord-Gudbrandsdalen (fra Ringeby og nordover) samt Nord-Østerdalen. Produsentene har kvote for levering til Tine. Noen produsenter har i tillegg egen foredlingskvote, samt at noen produsenter kun har egenforedlingskvote. Det er gjennomført et program for etablering av friske geiter i norsk geitemjølkkproduksjon. Status i dag er at en har friske produksjonsdyr med god dyrehelse og som produserer mjølkk av god kvalitet.

Markedet er relativt stabilt. Tine har utarbeidet egen strategi for geitemjølkkanvendelse og produktutvikling.

Muligheter

Slik markeds situasjonen er i dag, er det ikke grunnlag for vesentlig økning av produksjon og/eller nyetableringer.

Det er imidlertid muligheter for etablering av produksjon basert på tildelt kvote til egenforedling. Salg av foredlede meieriprodukter (spesialiteter/lokalmat) har hatt en positiv vekst i lokalmatmarkedet.

Kjøttproduksjonene

Foto: Jorunn Stubbsjøen, Statsforvalteren i Innlandet

Det er viktig å holde produksjonen av kjøtt i Norge på et nivå som gir markedsbalanse. Underdekning av norsk kjøtt gir muligheter for økt innenlandsk produksjon. Noteringspris over målpris vil utløse import, og produsentene vil bli belastet for markedsreguleringstiltak.

Norge har inngått handelsavtaler som innebærer en viss import av kjøtt (kvoter).

Status og utfordringer

For å holde oppe prisene til produsentene, er det viktig at markedet er i balanse. Vi ser en svak vekst i forbruket av kjøtt totalt sett. Forbruket pr. kapita går noe ned, men vi har en vekst i befolkningen. Økt forbruk gjør utslag på noe økt salg av kylling. Pr. i dag viser det store bildet at det er markedsdekning innen de fleste produksjonene/kjøttslagene, men at det er noe underdekning på storfekjøtt pr. 2021.

Produksjon av sauekjøtt er avhengig av utnyttning av utmarksbeite. Det er store utfordringer knyttet til tap/skader av beitedyr forårsaket av rovvilt. Dette gjelder først og fremst for sau på utmarksbeite, men også til en viss grad for storfe på utmarksbeite. Det er til dels svært store tap av sau i prioriterte beiteområder.

I den politisk vedtatte sonen for ulv i Norge er det pr. i dag ingen sau på **fritt** utmarksbeite. Fra myndighetenes side legges det ikke opp til å stimulere til økning av sauetallet i disse områdene. Det bevilges tilskudd til hjemme-/innmarksbeite for berørte sauebrukere, men tap av beiteretten er ikke kompensert.

Muligheter

Klimatilpasning, dyrevelferd og dyrehelse er tema som vil få stort fokus fremover, og det er viktig at produsentene følger opp på disse feltene.

Prognoser som er utarbeidet viser at det stort sett vil være markedsdekning innen de fleste kjøttproduksjoner fremover. Blant eksisterende produsenter (alle kjøttslag), har Nortura kartlagt at det blant de fleste produsentene er et ønske om en økning av produksjonen. Det er også relativt god kapasitet for en økning blant de etablerte produsenter.

Det store bildet viser at det er noe rom for en liten økning innen ammeku-produksjon og innen kylling. Denne økningen løses mest effektivt med økt produksjon på eksisterende dyr og/eller hos eksisterende produsenter. En stor andel av storfekjøttproduksjonen kommer fra mjølkeproduksjonsbruk, og utviklingen innen mjølkesektoren vil influere på markedssituasjonen for storfekjøtt.

Markedet (volumet) for de ulike kjøttslagene er relativt stabilt. For at produsentene som i dag er etablert innen de ulike produksjonene skal ha best mulig forutsigbarhet, er det viktig at markedet er i

balanse. På dette grunnlag er det små muligheter for nyetableringer av betydning innen kjøttproduksjonene. Det vil imidlertid alltid være en bevegelse og dynamikk i produksjonene og markedet, bl.a. gjennom avvikling, strukturendringer m.m. Dette vil kunne gi grunnlag for noen nyetableringer og/eller utvidelser hos eksisterende produsenter.

En har også innen de ulike kjøttproduksjoner den situasjonen at pris til produsent har vært stabil de senere årene, mens en ser en relativt sterk økning i kostnader knyttet til produksjon (gjødsel, kraftfôr, maskiner m.m.) og investeringer i driftsbygninger. Lønnsomheten innen ammeku- og sauekjøttproduksjon har ikke hatt en god utvikling. Viktig at fokuset holdes på at eksisterende produsenter klarer å videreføre/etablere en økonomisk bærekraftig produksjon.

Viktige fokusområder vil være; kvalitetsproduksjon, kvalitet på grovfôr, riktig mekanisering, arbeidseffektivitet m.m. Gode fagmiljøer og tilgang på økt kompetanse er viktig for stabilisering av produksjonen og nyrekruttering.

Innlandet er Norges største utmarksbeiterregion med sine store arealer med skogs- og fjellbeite for småfe og storfe. Totalt slippes på utmarksbeite om lag 350 000 søyer og lam fra 1 800 produsenter, 8 000 geiter fra 115 produsenter og 65 000 storfe fra 1 500 produsenter. Beitenæringa i Innlandet er godt organisert med totalt 134 beitelag (2019).

Med utgangspunkt i en beitesesong på 100 dager høster disse beitedyra gras og urter som tilsvarer om lag 60 millioner forenheter. Og med en pris på kr 3,50 per forenhet tilsvarer dette foropptaket en årlig verdi på 210 millioner kroner.

For en bedre utnytting av utmarksbeiteressursene bør en ha fokus på; organisering i beitelag, kartlegging av beiteressurser, tilretteleggingstiltak i beiteområdene (sperregjerder, sankeanlegg, e-sporing, Nofence m.m.) Bruk av utmarksbeiteressursene har stor verdi, men kan også ha betydelige kostnader knyttet til arbeidstid og investeringer i tiltak for tilrettelegging. Lønnsomheten for tradisjonell utmarksbeitebruk er i stor grad avhengig av tilskudd som er rettet mot å opprettholdetradisjonelle beitelandskap. I enkelte områder ser det ut til at beite i utmark i større grad foregår på inngjerdede områder.

Det har oppstått en del utfordringer/konflikter mellom bruk av utmarksbeite til husdyr og andre interesser, - bl.a. i forhold til ferdsel, hyttebygging m.fl. I enkelte områder er disse konfliktene relativt store og er eskalerende. Kommunene har ansvar for utarbeidelse av arealplaner. I denne sammenheng er det viktig at kommunene utarbeider planer for hvordan utmarka best kan utnyttes/benyttas av flere interessegrupper uten at det oppstår store konflikter.

Planteproduksjonene

Korn, protein- og oljevekster

Foto: Menno Hoekstra, Statsforvalteren i Innlandet

Status og utfordringer

Innlandet er et av Norges største kornfylker, vi produserer 24 % av alt korn i Norge. Det skjer på 680 000 dekar. Innlandet er et typisk byggfylke, og det dyrkes bygg på to tredeler av arealet. Resten av arealet fordeler seg mellom de andre kornslagene. Oljefrø ble i 2019 dyrket på kun 2000 dekar.

Total kornproduksjon i Innlandet har en nedadgående tendens slik som ellers i landet, men varierer mye etter vekstforholdene de enkelte år. Kornarealet har gått ned med 7 % de 10 siste årene.

Det er svært store forskjeller i klimatiske og naturgitte forhold for kornproduksjon i Innlandet, og det gir utslag i store avlingsforskjeller og således/videre økonomien for den enkelte korndyrker. Det er altså store forskjeller i avlingsnivå mellom kommuner (Stange 508 snitt – Kongsvinger 352). Det er også en utfordring at det er til dels store avlingsforskjeller mellom korndyrkere i samme område.

Antall kornbønder er mer enn halvert på 20 år. Ser vi tallene for de siste 10 åra, har antall foretak med kornproduksjon gått ned med 25 %. Arealet per bruker har gått tilsvarende opp.

Gjennomsnittsareal for foretak som driver med korn er nå 312 dekar mot 250 dekar for 10 år siden. Også i Innlandet er mye av kornarealet leiejord.

Økologisk korn: Det dyrkes økokorn på rundt 8000 daa i Innlandet. Det utgjør 12 % av landet. 1,4 % av Innlandets kornproduksjon drives økologisk. (Det er mest areal i Stange kommune 1700 daa i 2019, deretter Vestre Toten 1160 daa, Ringsaker 980 daa og Østre Toten 840 daa.)

Det er en utfordring med kapasitet på anlegg for tørking og lagring av korn.

Muligheter

Ei ekspertgruppe oppnevnt av Landbruks- og matdepartementet kom i 2013 med en anbefaling av tiltak som kan bidra til at norsk kornproduksjon skal øke med 20 % innen 2030.

Vi produserer mye korn i Innlandet, men det er likevel potensial for å øke produksjonen. Det er muligheter i markeder både for fôr- og matkorn, og vi ønsker økt produksjon av begge deler i Innlandet. Dette kan vi gjøre ved å øke avlingene på kornarealene som er i bruk i dag. Videre vil vi stimulere til å ta i bruk de arealer som egner seg til kornproduksjon, men som i dag blir brukt til grovforproduksjon eller er areal ute av drift. Det er også muligheter for å dyrke mer protein- og oljevekster i Innlandet, men dette vil gå på bekostning av høyproduktive arealer som i dag brukes til blant annet mathvete og grønnsaker. Kornproduksjonen må foregå på en klima- og bærekraftig måte. I åkerdyrkingsområdene må en bl.a. ta hensyn til verdiene av restarealer, kantsoner, fuktområder o.l. for landskap og naturmangfold.

På bakgrunn av ekspertgruppe for korn sine anbefalinger tok Fylkesmannen i 2016 initiativ til en Satsing for økt kornproduksjon i Innlandet. Bak satsingen står ei styringsgruppe bestående av Strand Unikorn, Fiskå Mølle, Felleskjøpet, Innlandet Bondelag, Hedmark Bonde- og Småbrukarlag, Oppland Bonde - og Småbrukarlag, Norsk Landbruksrådgiving, Innlandet fylkeskommune, kommunal landbruksforvaltning og Statsforvalteren i Innlandet. Gruppen er en møteplass for diskusjon, prioritering og koordinering av tiltak i en femårig satsing fra 2017 til 2021. Denne satsinga bør vurderes videreført i denne planen.

Høsten 2021 startet også «Partnerskapet for norsk matkorn og plante proteiner» sitt arbeid. Hele næringskjeden fra jord til bord har samlet seg i partnerskapet. Både dagligvarebransjen, næringsaktører og forskningsinstitusjoner er representert. Målet er å bruke forskningen og utviklingen til å øke bruken av norsk korn og proteinvekster i mat. Et av satsingsområdene er å øke norskandelen i matmjølet fra 50 til 90 prosent. Dette arbeidet blir viktig for kornprodusentene i Innlandet.

Poteter, frukt, grønt og bær

Foto: Jorunn Stubbsjøen, Anne Berit Grasbakken og Menno Hoekstra, Statsforvalteren i Innlandet

Status og utfordringer

Finne tall for hvor stor produksjon vi har i Innlandet.

Det er ingen markedsregulator i grøntnæringa, men grøntprodusentene kan samarbeide, jfr. unntak i konkurranseloven. Grøntprodusentenes Samarbeidsråd (GPS) gjør denne jobben. Det er mulig å

starte opp med produksjon for hvem som helst, men man må ha avtale med grossist, annen mottaker eller selge direkte til forbruker. Produksjon til industri er på kontrakt.

Muligheter

Det er store muligheter i markedet for å produsere mer norske varer. Etterspørselen etter frukt og grønnsaker øker. Folk vil spise mer grønt og de vil gjerne ha norske varer. Vekst og innovasjon handler om å forlenge sesongen, øke og tilby flere produkter og styrke konkurransekraften for de norske produsentene. Økt produksjon i innlandet avhenger av at både markedet og verdikjeden fungerer for både små og store produsenter. Det er muligheter for økt produksjon av lagergrønnsaker som gulrot, poteter, kål og løk.

Partene i jordbruksoppgjøret ble i 2019 enige om å etablere en særskilt satsing på grøntsektoren. Målet er å øke norskandelen, og møte etterspørselen med mest mulig norskprodusert vare. Et rådgivende utvalg ble nedsatt og leverte rapporten «Grøntsektoren mot 2035 – sammen for økt konkurransekraft, økt etterspørsel og mer norsk».

Utvalgets langsiktige anbefalinger for vekst i grøntmarkedet og økt etterspørsel etter norskproduserte varer er sammenfattet i seks punkter:

1. **Øke etterspørsel hos forbrukere og i de ulike markedskanalene**
Utvalget foreslår tiltak for å øke etterspørselen etter norske grønnsaker, frukt, bær, poteter, planteskole- og prydplanter hos forbrukerne og i markedskanalene.
2. **Utnytte den potensielle innkjøpskraften i offentlig sektor**
Utvalget mener at det offentlige må gå foran, og foreslår tiltak for å øke norskandelen av grønnsaker, frukt, bær, poteter, planteskole- og prydplanter i offentlige innkjøp.
3. **Løfte fram bærekraft som tydelig konkurransefortrinn**
Utvalget foreslår at det settes konkrete mål for bærekraft, at bærekraftskompetansen styrkes og det settes inn tiltak for å videreføre den gode statusen for plantehelse.
4. **Styrke produsentøkonomi og rekruttering**
Utvalget foreslår risikoavlastende tiltak og revitalisering av gartnerutdanningen.
5. **Øke kvalitet, styrke produktutvikling og utvide sesonger**
Utvalget foreslår tiltak for utvidet sesong, og forbedret kvalitet, lagerkapasitet og produktutvikling for norske grøntprodukter.
6. **Samordne strategisk satsing på forskning og innovasjon**
Utvalget foreslår tiltak for samordning av næringens innsats innen forskning og innovasjon, prioriterte områder for forskning og innovasjon og rekruttering av nøkkelkompetanse.

Grovfôr

Foto: Jorunn Stubsjøen, Statsforvalteren i Innlandet

Status og utfordringer

I Norge og i Innlandet er store deler av det dyrkede areal av en slik beliggenhet at det kun gir grunnlag for dyrking/produksjon av grovfôr (hovedsakelig ulike grasarter). Grovfôret gir grunnlag for produksjon av mjølk, storfekjøtt og sauekjøtt. Disse produksjonene er svært viktig når en ser på matvareproduksjon, verdiskaping, kulturlandskap og grunnlag for bosetting.

Det har over en svært lang tidsperiode forgått en til dels sterk strukturrasjonalisering i landbruket. Det generelle bildet viser at antallet som driver aktiv jordbruksproduksjon er blitt færre men har en større produksjon. Den totale jordbruksproduksjon opprettholdes på færre antall gårdsbruk. En relativt stor andel av produksjonsgrunnlaget (arealet) er basert på leid areal. Dette er en utfordring særlig mht. forutsigbarhet, investeringer på arealer (grøfting, gjerder m.m.), kjøreavstand m.m. En relativt stor andel av arealgrunnlaget er fordelt på mange og spredte jordstykker. Det store bildet viser også at det er et betydelig areal som pr. i dag ikke er i drift. Her er det stor variasjon mellom kommuner.

Det er også en utfordring at kvaliteten på grovfôret ikke alltid er optimal i forhold til den aktuelle produksjon på gården. Dette gjelder særlig muligheter for økt proteininnhold i grovfôret i mjølkeproduksjonen. I tillegg er det et stort potensial for økt produksjon av fe. pr. daa.

Muligheter

Som for jordbruket ellers, er det de siste årene registrert en relativt sterk økning i kostnader knyttet til maskiner, utstyr, gjødsel, kraftfôr og innsatsfaktorer generelt. Dette har innvirkning på kostnadene i grovfôrproduksjon, og videre innvirkning på den totale lønnsomheten i de ulike produksjonene. Kostnadene pr. fôrenhet viser stor variasjon.

For bedret økonomisk resultat er det viktig å ha fokus på:

- Større andel av arealgrunnlaget nære driftsenheten
- Økt andel av driftsgrunnlaget som eget areal (reduisert leiejordandel)
- Kvalitet på grovfôret tilpasset produksjon
- Økt produksjon pr. daa
- God agronomi – bl.a. økt presisjon - riktig bruk av innsatsfaktorer

Økologisk produksjon

Status og utfordringer

Den nasjonale strategien for økologisk landbruk (2018 – 2030) har som mål å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet. Strategien legger opp til at utviklingen av økologisk produksjon og forbruk må skje med utgangspunkt i markedet og etterspørselen etter økologiske produkter. Strategien legger videre vekt på å legge til rette for økologisk jordbruk, utvikling av kunnskap og kompetanse og etablering av effektive verdikjeder.

Økologisk landbruk har en viktig spydspissfunksjon ved at den beveger hele landbruket i en mer miljøvennlig og bærekraftig retning (NIBIO Rapport nr. 87, 2015). En viktig grunn til å videreutvikle økologisk jordbruk er at driftsformen kan bidra til å gjøre landbruket mer miljøvennlig og bærekraftig. Erfaringer, kunnskap og økologiske prinsipper kan overføres til det konvensjonelle jordbruket. Det er i denne sammenheng viktig at det opprettholdes et visst antall produsenter og produksjoner, og at det opprettes gode fag- og produsentmiljøer.

Tall fra 2020 viser at vi på landsbasis hadde en økning i produksjon av matkorn, og noe reduksjon i produksjon av førkorn. Det økologiske arealet økte for andre året på rad.

En ser en liten økning i økologisk mjølkeproduksjon. Anvendelsesgraden er stabil på ca. 58 %. Andelen økologiske mjølkekyr og ammekyr ligger i størrelsesorden 3-4,5 %. Andel økologisk areal ligger på ca. 3 %. Økologiske egg utgjør 9 % av totalproduksjonen.

Tall for Innlandet viser at vi er omtrent på nivå med gjennomsnittstall for landet. Det økologiske arealet har gått nedover siden 2011 og utgjør mindre enn 3 % av arealet i drift. Økologiske verpehøner har hatt en vekst i de siste 10 årene, mens antall storfe er relativt stabilt. For småfe har antallet gått nedover siden 2011. Det er en økning for gris, men andelen er svært liten.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) tilbyr økologisk rådgiving, og dette er et tilbud til alle produsenter. NLR initierer og bidrar til relevante FoU-prosjekter for ny kunnskap og kompetanse innen de ulike økologiske produksjoner. Det rettes også fokus mot ulike «flaskehals» for økt produksjon og god inntjening. Flere FoU-prosjekter kan ha overføringsverdi til konvensjonelt landbruk.

Noen av de vesentligste utfordringene i økologisk produksjon er knyttet til:

- Tilgang til økt areal
- Tilgang på husdyrgjødsel
- Mottak og videre avsetning
- Muligheter for økt pris til produsent

Muligheter

Det er en målsetting at det skal produseres økologiske produkter i Innlandet tilsvarende det markedet etterspør. En stor andel av økologisk forbruk blir i dag dekket av import. Det er registrert en stadig økende etterspørsel etter økologisk produkter i det norske markedet. Dette gir norske bønder muligheter til å produsere mer økologiske mat for å dekke denne økte etterspørselen.

Andelen økologisk produksjon er lav. En ser en økning i produksjon og etterspørsel, men dette utgjør volummessig svært lite. En har sett en økning i omsetning direkte til forbruker, bl.a. Reco-ringer. Dette gir en noe høyere pris til produsent, men er en relativt arbeidskrevende omsetningsform.

Mjølkeproduksjon er den produksjonen som har høyest andel økologisk produksjon i Innlandet. Rørosmeieriet er et privat meieri, og er en stor mottaker av økologisk mjølk. Rørosmeieriet kjøper økologisk mjølk fra Tine. Rørosmeieriet videreforedler også mjølk til en rekke økologiske meieriprodukter, har hatt en sterk vekst i omsetning, og ønsker økt tilgang på økologisk mjølk. Det er særlig i områdene i Nord-Østerdalen det er mest aktuelt å innhente mer økologisk mjølk.

Økologisk landbruk bidrar til økt matmangfold. Aktørene innen økologisk landbruksproduksjon innehar et bredt spekter av spisskompetanse. Denne kompetanse relaterer seg til ulike produksjoner, ulike tema og ulike ledd i verdikjeden. Denne kompetansen er viktig for konvensjonelt landbruk, og kan bidra til gode tilpasninger i forhold til bærekraft, klimatilpasninger og sirkulærøkonomisk tenkning.

NLR har bl.a. på oppdrag fra myndighetene utarbeidet rådgivningsopplegg innen de ulike økologiske produksjoner. NLR har også tilbud om gratis første-veiledning i forbindelse med en evt. omlegging til økologisk produksjon, samt rimelig veiledning i den videre prosessen mot en evt. omlegging.

Teknologi i jordbruket – utvikling og innovasjon

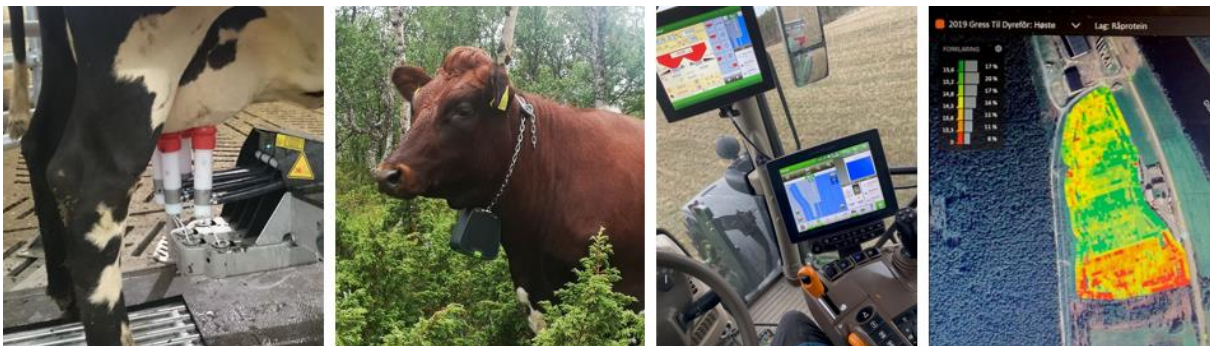

Foto: Anne Berit Grasbakken og Jorunn Stubbsjøen, Statsforvalteren i Innlandet og Morten Øverli

Status og utfordringer

Jordbruket er ei framoverlent næring og det tas i bruk ny, tilgjengelig teknologi på traktorene, i fjøset, ute på jordene og på utmarksbeite. Flere bedrifter i Innlandet utmerker seg gjennom innovasjon og utvikling av nye løsninger innen beitebruk, sporbarhet og avl (bl.a. Findmy og Os ID). Norsk institutt for biovitenskap's (NIBIO) avdeling Apelsvoll er også langt framme innen dette feltet ved å være «Senter for presisjonsjordbruk» i Norge. NIBIO jobber blant annet med forskning, utvikling og testing i praksis av ulike systemer for automatisering og robotisering. Dette spesielt i planteproduksjonene, samt teknologi innen presisjonsjordbruk. Høgskolen på Blæstad har også fokus på teknologi i landbruket.

I jordbruksnæringen i Innlandet er det tatt i bruk utstyr for presisjonslandbruk, bl.a. tilpasset gjødsling og kalking, lavere sprøytedoser, effektiv traktorkjøring, droner som bidrar til redusert marktrykk, mjølkerobot, aktivitetsmåler på ku, elektroniske hjelpemidler på beite osv. Ved å ta i bruk de nye løsningene innenfor presisjonsjordbruk kombinert med bl.a. å være en god agronom, er

bonden en viktig bidragsyter til å redusere klimagassutslipp og avrenning fra landbruket. Presisjonstiltak kan også redusere kostnadene for bonden.

Det er en utfordring å få den nye kunnskapen raskt nok ut i utdanningsinstitusjonene i Innlandet og at næringen får tatt i bruk moderne/nytt utstyr. Innkjøp av nytt, moderne utstyr er kostnadskrevende for et enkelt bruk. Investeringene må være lønnsomme og løsningene praktiske nok til at bonden tar de i bruk.

Muligheter

Å ta i bruk ny teknologi, og implementere denne i landbruket er viktig, men dette er krevende da utstyret er kostnadskrevende og lønnsomheten i landbruket generelt sett er relativt lav. Det blir viktig å sikre/etablere gode tilskudds-/investeringsordninger som gjør at ny teknologi i større grad kan tas i bruk. Dette er viktig for landbruket, men også for at leverandørene skal satse på, utvikle og tilby ny teknologi til landbruket i Norge.

Det ligger også muligheter i å tenke sameie og samarbeid på dette feltet, slikt at nytt teknologisk utstyr blir godt utnyttet og kostnadene til den enkelte blir redusert.

NIBIO har iverksatt et 5-årig samarbeidsprosjekt (2020-2024) for å videreutvikle teknologiske løsninger for enda bedre presisjonsjordbruk (PRESIS). Prosjektet skal sørge for at løsningene kommer ut i praksis på gårdene.

Senter for presisjonslandbruks lokalisering til Apelsvoll er et viktig fortrinn for jordbruket i Innlandet. Det ligger til rette for mer direkte kontakt mellom næringen og forskningen, og utprøving, testing og informasjon kan skje raskt og effektivt.

Teknologiutvikling vil være en del av klimaløsningen i landbruket.

Lokalmat

Foto: Anne Berit Grasbakken, Statsforvalteren i Innlandet

Status og utfordringer

Innlandet har en ledende posisjon blant norske fylker med tanke på produksjon og omsetning av lokalmat. Vi har ingen totaloversikt over antall lokalmatprodusenter da de kan være medlemmer av ulike nettverk/organisasjoner. For eksempel finner vi på nettsiden til Lokalmat.no at det er 83 produsenter av lokalmat i Innlandet per i dag. Av etablerte matnettverk har vi: Rørosmat, Mat fra Toten SA, Gudbrandsdalmat SA og Smak av Innlandet, samt Smak av Valdres (lite aktiv). I tillegg har vi Hanen som er landsdekkende. Salget av lokalmat foregår på ulike måter, som f.eks. via REKO-ringer, Bondens Marked, matfestivaler, dagligvarebutikker, netthandel, matnettverkene, gårdsbutikker,

AMOI (via Posten) og ikke minst gjennom HORECA. Salget av lokalmat og -drikke gjennom dagligvarehandelen har hatt en kraftig økning de siste årene.

Partnerskapet i Innlandet (fylkeskommunen, Statsforvalteren og Innovasjon Norge) har utarbeidet mål, tiltak og ansvar for lokalmat og reiseliv som bygger oppunder strategien Matnasjonen Norge. Partnerskapet jobber via ei arbeidsgruppe for lokalmat og reiseliv med tiltak for distribusjon og pakkeløsninger i 2021.

Utfordringene for lokalmatprodusentene er mange, og handler mye om markedsføring, kompetanse og økonomi. Vi summerer kort opp i noen punkter:

- Innpass i dagligvarehandelen er utfordrende. Kjedene har sterke føringer for hvor de handler matproduktene fra, og de har egne merkevarer (EMV) som prises fordelaktig. I tillegg krever ofte kjedene at leverandørene skal bidra til markedsføring, noe som er krevende både med tanke på tid og kostnader.
- Innpass i grossistleddet er utfordrende.
- Offentlige anskaffelser: Det er ofte lite rom for innkjøp av lokalmat når offentlige etater utarbeider anbud, og det er i tillegg krevende for lokalmatprodusentene å svare på anbud.
- Markedsføring krever kapital, tid og kunnskap. Når dette mangler går det ut over mulighetene til å markedsføre seg.
- Manglende kunnskap om forretningsdrift.
- Betalingsvillighet hos kunden. Det er ikke alltid at kundene opplever at en høyere pris for produktene er verdt det, ut fra en vurdering av pris vs. kvalitet. Høye marginer i distribusjonsleddet rammer lokalmatprodusentene.
- Mange lokalmatprodusenter har begrensede muligheter for god inntjening.
- Vekst og oppskalering kan, men bør ikke gå på bekostning av produktenes særpreget og kvalitet.
- Det er utfordrende med tilgang til arbeidskraft med god matfaglig kompetanse.
- Det er en utfordring å få til gode nettverk og fagmiljøer.

Muligheter

Mat og matopplevelser er et viktig utgangspunkt for verdiskaping på andre områder. Koblingen er særlig tydelig på reiselivs- og kulturområdet, jf. Regjeringens strategi Matnasjonen Norge.

Mulighetene knytter seg til:

- Styrking av utdanningstilbudet for lokalmatprodusenter
- Profesjonalisering og kostnadseffektiv produksjon
- Utvikling av emballasje som reduserer matsvinn, forteller en historie og frister til kjøp
- Historiefortelling
- Bedre utnytting og styrking av eksisterende distribusjonssystemer og nettverk.

Gjennom Stiftelsen Norsk Mat er det mulig å søke om to merkeordninger:

1. Spesialitet (41 produkter i Innlandet har dette merket i dag)
2. Beskyttede betegnelser som omfatter
 - a. Opprinnelsesbetegnelse
 - b. Geografisk betegnelse (fire produkter i Innlandet har dette merket i dag)
 - c. Tradisjonelt særpreget

Disse merkeordningene er en styrke å ha med tanke på markedsføring av produktene.

Landbruksbasert reiseliv

Status og utfordringer

Innlandet har et mangfold av tilbud når det gjelder landbruksbasert reiseliv. Dette omfatter typiske reiselivstilbud knyttet til landbruket, slik som videreføring for salg fra gårdbutikker og/eller servering av egenproduserte eller lokale råvarer, gårdsovernatting, gårdsopplevelser, selskap, kurs og konferanse, men også tilbud om aktiviteter og opplevelser knyttet til utmark, som jakt, fiske, kanoturer, fjellturer, sykkelturner, «glamping», tretoppfytter osv. Det er pr. nå i underkant av 30 besøksgårder i Innlandet som er medlem av organisasjonen Hanen. Det er også flere tilbydere som ikke er medlemmer av Hanen, men som markedsfører sine tjenester direkte på sosiale medier eller gjennom destinasjonsselskapene.

Partnerskapet i Innlandet (fylkeskommunen, Statsforvalteren og Innovasjon Norge) har utarbeidet mål, tiltak og ansvar for lokalmat og reiseliv som bygger oppunder strategien Matnasjonen Norge. Partnerskapet jobber via ei arbeidsgruppe for lokalmat og reiseliv med tiltak for distribusjon og pakkeløsninger i 2021.

Mangel på faglærte kokker og servitører er en av de største utfordringene for bedrifter som serverer mat som del av opplegget sitt. Ifølge NAV er det 59 ledige kokkestillinger i Innlandet pr. 15. oktober 2021. For Innlandet som Norges største reiselivsfylke (med unntak av Oslo), er dette en alvorlig utfordring. Søkertallene til og oversikten over frafall fra videregående skole viser at ungdom svikter alle typer matfag. Rekruttering til matfagene er en utfordring.

Organisering av tilbud innen jakt og fiske er for dårlig og gir lav lønnsomhet. Bygdefolk ønsker delvis å forbeholde en del av jaktmulighetene til seg selv og egne barn. Utleie av jaktrettigheter til en høy pris krever svært mye av produktet. Kundeinnsikt kan være mangelfull. Det er også vanskelig å få tak i dyktige guider. Hyttebygging har mange steder bidratt til konflikter når det gjelder både beiterett, beitedyr og arealbruk.

En annen utfordring kan være mangelfull og for dårlig skilting langs vei for at kundene enkelt finner fram.

Muligheter

Det er stor interesse for tilbud innen landbruksbasert reiseliv knyttet til ferie og fritid, og etterspørselen har økt gjennom koronapandemien siden det ikke har vært mulig å reise på utenlandsferie. Mange har oppdaget at Norge er et flott ferieland. Dette må vi utnytte og videreutvikle tilbudet og produktene vi har for å holde på noe av det markedet vi har fått under koronapandemien. Det ligger også gode muligheter for å øke bruken av lokalmat i reiselivet.

Norske turister har gjerne forventinger til å få velge lokale, norske spesialiteter når de ferdes langs norske veier. Her ligger det muligheter til å nå et marked med kunder som stiller høye krav til serveringstilbudet og som kanskje er villig til å betale en høyere pris.

Inn på tunet og gårdsbarnehager

Status og utfordringer

I Innlandet er det rundt 50 gårder som er godkjente som Inn på TUNET-gårder i 2021. Det er Stiftelsen Norsk Mat som godkjenner IPT-gårdene. I tillegg er det rundt 30 gårder til fra Innlandet som er innmeldt hos Stiftelsen Norsk Mat, men som ikke har godkjenning for øyeblikket. Gårdene har ulike tilbud til følgende grupper:

1. Barn og unge (oppvekst, skole, fritid)

2. Arbeidstrening og rehabilitering
3. Helse og omsorg (demens, psykiatri)
4. Andre tjenester (flyktninger, kriminalomsorg i frihet, osv.)

IPT-gårdene har sin egen salgs- og markedsføringsorganisasjon som heter Inn på tunet Innlandet SA. 25 av IPT-gårdene i Innlandet er medlemmer her, og blant medlemmene er det gårder både med og uten godkjenning.

Av utdanningstilbud innen IPT har vi i Innlandet to aktører som tilbyr studier:

1. Norges grønne fagskole Veia: Grønn helse - Helsefremming gjennom aktiv og passiv deltakelse i bruk av planter og natur
2. Fagskolen Innlandet: Dyreassistert terapi

Tilbudet om IPT-tjenester retter seg i all hovedsak mot kommunene som kjøpere. Vi har ikke oversikt over hvor mange kommuner i Innlandet som kjøper IPT-tjenester, og i hvilken grad de benytter seg av dette tilbudet.

Tilbyderne av IPT-tjenester opplever at det er vanskelig å få solgt sine tjenester til kommunene, og at det er vanskelig å få gode og langsiktige avtaler. Det gir lite forutsigbarhet for IPT-gårdene. Det kan ellers virke som at en del IPT-tilbydere har lite kompetanse på salg og markedsføring, og det kan også handle om kapasitet. Inn på Tunet Innlandet SA er etablert nettopp for å møte denne utfordringen, men likevel så opplever mange at de ikke får solgt sine tjenester. IPT har heller ikke det omdømmet de burde ha. I noen miljøer blir det sett på som at dette skal være inntekt og sysselsetting til bonden, og at det derfor ikke blir tatt på alvor faglig sett. Det er rett og slett for dårlig kjent hva slags tilbud IPT kan tilby. I tillegg har det vært utfordrende å drive IPT-tjenester under pandemien siden mange har måtte stenge med hensyn til smittevern.

I tillegg til IPT-gårder har vi om lag 15 stykker som driver gårdsbarnehager i Innlandet.

Gårdsbarnehage er et privat barnehagetilbud som er basert på gårdens og landbrukets ressurser. De er godt etablert i sine nærmiljøer og for gårdbrukerfamiliene representerer de samtidig verdifull sysselsetting og næringsinntekt i tillegg til den tradisjonelle gårdsdrifta. Gårdsbarnehagene har sin egen forening på nasjonalt plan som heter Nettverk for natur og gårdsbarnehager

Muligheter

Inn på tunet skal dekke behov både i samfunnet og landbruksnæringa. Formålet er å dekke samfunnets behov for aktivitetstilbud for personer med demens, innen skole/pedagogikk, psykisk helse og rusomsorg m.m.

Et velfungerende IPT-tilbud i Innlandet vil bidra til et større mangfold i tjenestetilbudet innen helse-, omsorgs-, utdannings-, arbeids- og sosialområdet. Det vil også gi muligheter for inntekter og verdiskapning for landbruksnæringa og bidra til levende bygdesamfunn. Bruk av IPT-tjenester vil ellers føre til innsparing for kommunene ved at de utsetter behovet for institusjonsplass for demente. IPT-tjenester vil bidra til at brukerne av tjenestene vil få mer kunnskap knytta til økologi, biologi og det grønne skiftet.

Urbant landbruk

Status og utfordringer.

Urbant landbruk betegner en rekke ulike aktiviteter knyttet til dyrking og husdyrhold i by og bynære strøk. Det urbane landbruket kan være kommersielt, i form av mer tradisjonelt landbruk og hagebruk, andelslandbruk, takfarmer, kombinert landbasert fiskeoppdrett og grønnsakproduksjon, dyrking i høyden f.eks. i tomme industribygg, eller birøkt. Urbant landbruk kan også være dyrking i parselhager, skolehager, takhager, felleshager, private hager, pallekarmer og på balkonger.

Urbant landbruk har hatt et oppsving de siste ti årene i deler av verden, og i de siste årene også i Norge og Innlandet. Hamar kommune har tatt rollen som pilotkommune i Innlandet, men over hele fylket har det i den senere tiden dukket opp små og store urbane landbruksprosjekt. I februar 2021 kom det en nasjonal strategi for urbant landbruk som har som hovedmål å legge til rette for urbant landbruk i byer og tettsteder. Strategien bygger på gjeldende politikk i en rekke stortingsmeldinger og andre politikkdokumenter med målsettinger som det urbane landbruket kan bidra til å nå.

Urbant landbruk er ikke noen konkurrent til det tradisjonelle landbruket, men er et supplement.

Urbane landbruksprosjekt har i stor grad blitt initiert av enkeltpersoner og sivile organisasjoner. Nå har også det offentlige begynt å involvere seg og se mulighetsrommet.

Muligheter

Flere og flere ønsker å ta del i produksjon av mat fra planter og dyr til eget og andres forbruk. Dette gir muligheter for å danne relasjoner mellom folk i urbane miljøer og næringsutøvere i det profesjonelle landbruket. Ved at flere får kunnskap om dyrking vil råvarenes kvalitet verdsettes høyere og flere i samfunnet forstår arbeidet som kreves for å produsere mat. Dette kan gi samfunnet en bedre forståelse av rammebetingelsene i landbruket og hvilke krav forbrukere kan stille til det landbruket skal levere. Det vil også kunne føre til at samfunnet blir mer oppmerksomme på hvorfor jordvernet er så viktig.

Hovedmålet i det urbane landbruket er vanligvis ikke volumproduksjon, men å skape sosiale møteplasser, utdanning, helse, integrering, entreprenørskap, matkultur og vern av jord og grøntarealer. Her er det et mulighetsrom for at både urbant landbruk og det tradisjonelle landbruket blir en anerkjent tjenesteleverandør for å nå målene innenfor flere politikkområder. Urbant landbruk kan også ta en rolle i bevaring av biologisk mangfold ved å dyrke bevaringsverdige planter og ta vare på bevaringsverdige dyr da de ofte har lavere krav til produksjonsvolum.

Urbant landbruk kan også fungere som piloter innenfor ny kretsløpsteknologi som på sikt kan overføres til det tradisjonelle landbruket. Ny kunnskap og teknologi i landbruket kan også overføres til urbant landbruk.

Andre aktuelle fagtema og utfordringer

Villsvin

Villsvin regnes som en fremmed, og uønsket art i Norge. Det er utarbeidet en handlingsplan mot villsvin i Norge. Denne er utarbeidet av Miljødirektoratet og Mattilsynet på oppdrag fra LMD. Målsettingen i planen er færrest mulig villsvin på et minst mulig område. De tiltak som foreslås i handlingsplanen forventes å bidra til at denne målsettingen nås. De viktigste forutsetningene for en vellykket gjennomføring er å få oversikt over villsvinbestanden og utbredelsen, redusere denne gjennom godt grunneiersamarbeid, og å få på plass tiltak for tidlig oppdagelse av smitte og hindre eventuell smitte til tamsvinpopulasjonen.

Tamreindrift i Innlandet

I Innlandet er det samisk reindrift i Engerdal og Os kommuner. I tillegg har vi fem tamreinlag. Disse er; Rendal Renselskap, Lom Tamrein, Vågå Tamrein, Fram Reinlag og Filefjell Reinlag.

Tamreindriften står for betydelig verdiskaping.

Tamreindriften benytter utmarksbeite/fjellbeite hele året, med forflytninger mellom ulike beiteland avhengig av årstiden. I enkelte av tamreinområdene er det konflikter knyttet til rein som oppholder seg/beiter på områder utenfor «lovlig» område og/eller forårsaker beite- tråkkskader på innmark. Det jobbes kontinuerlig med å finne løsninger på disse utfordringene.

Statsforvalteren i Trøndelag har fag- og forvaltningsansvar for reinbeiteområdene i Innlandet.

Fjellandbruk

I perioden 2014-2016 og perioden 2019-2021 er det blitt bevilget midler til en målrettet satsing innen fjellandbruket i Norge. De fire fylkene Vestfold og Telemark, Oslo og Viken, Trøndelag og Innlandet er omfattet av denne satsingen. Satsingens målsetting er å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innenfor tradisjonelt landbruk, seterbruk og bygdenæringer. I Innlandet er 25 kommuner definert som «fjellandbrukskommuner», og i disse områdene er det gjennomført/igangsatt ulike tiltak og prosjekter for å støtte opp om utfordringer og muligheter i fjellandbruket.

Tiltaksplan

Mål: 1. Kunnskap og kompetanse			
Innlandet skal ha tilgang på nødvendig kunnskap og kompetanse for å videreutvikle bioøkonomien regionalt.			
Tiltak	Ansvar/samarbeidspartnere	Finansiering/ressurser	Kommentar
Støtte kompetansegivende kurs (av en viss størrelse) for brukere innen alle jordbruksproduksjoner (eks.: «Kornskolen», agronomi, presisjonslandbruk, ny teknologi, økonomi, bedriftsledelse, invest.økonomi, karbonlagring i jord, klimagassreduksjon m.m.)	FK/SF/ Norsvin, GENO, Tine, Nortura, kommunene , NLR	RK, SF	
Støtte FoU-prosjekter for økt bruk av alternative proteinkilder i fôr		SF	
Støtte kompetansegivende kurs for aktører innen lokalmat, landbruksbasert reiseliv, urbant landbruk og Inn på tunet (eks.: markedsføring, salg, økonomi, guiding, nettverk)	FK IN	RK, SF, IN	
Støtte opp om/bidra til forskning og utvikling innen tema/fagområder som er viktige i jordbruksproduksjonene.	FK SF		
Støtte tiltak for økt formidling av resultater fra forskning/utredninger og forsøk	SF, NLR, NB, NBS		
Støtte til gjennomføring av «Trygg bonde kurs» i alle kommuner	Kommunene	RT	
Beholde og videreutvikle grønt utdanningsløp på videregående nivå, fagskolenivå og høgskolenivå	FK		
Sikre tilbudet «Voksenagronom»	FK		
Arrangere fagkonferanse for utdanning innen landbruket	FK		
Initiere utviklingsarbeid mellom flere parter for å videreutvikle nye/relevante utdanningstilbud/kompetansetiltak.	FK, SF m.fl.		
Iverksette rekrutteringskampanje til «Grønt utdanningsløp»/ROP-prosjektet (rekruttering og profilering naturbruk)	FK		
Bidra til rekruttering til mat- og restaurantfaget (inkl. lærlingeplasser)	FK		

Mål: 2. Marked og konkurransekraft Innlandet skal ha attraktive etablerer- og utviklingsmiljø for biobasert verdiskaping.

Tiltak	Ansvar/ samarbeids- partnere	Finans- iering/ ressurser	Kommen- tar
Støtte tiltak og satsinger som styrker identitet og stolthet i Innlandet; landbruk, matproduksjon, opplevelser m.m. (Eks. Midt i Matfatet, Fårikålfestival, Norsk Rakfiskfestival, andre typer arrangementer. Bruke matvarer som har fått spesialitetsmerke og geografisk beskyttet betegnelse)	SF, FK m.fl. Landbruket, samvirkeorga- nisasjonene m.fl.		
Støtte opp om utviklingen av «Presisjonslandbrukssenteret»	SF, FK		
Landbruksbasert reiseliv:			
Synliggjøre mulighetene for verdiskaping av utmarksressursene	FK/SF		
Bidra til å bruke mer lokalmat i reiselivet	FK/SF, næringa		
Oppfordre til å lage beitebruksplaner og følge opp plansaksbehandling i kommunen for å redusere konfliktnivået i forbindelse med hyttebygging	Kommunen e og SF/FK		
Lokalmat:			
Initiere og støtte rekrutteringstiltak for å få flere produsenter både innen lokalmat og landbruksbasert reiseliv	SF/FK		
Støtte organisasjoner og nettverk for distribusjon, markedsføring og salg av lokalmat	IN/SF		
Bidra til å skape stolthet og løfte frem de som har valgt mat- og restaurantfaget	FK/SF		
Bidra til nettverk for kompetanse og inspirasjon for kokker og lærlinger innenfor matbransjen (restaurant, offentlig og matindustrien)	FK/SF		
Bidra til synliggjøring og stolthet for matfagarbeidere og lærere i VGS restaurant og matfag	SF		
Bidra til at kommuner og offentlige etater benytter mer lokalprodusert frukt og grønt, lokalmat og økologiske produkter i sin virksomhet, ved bl.a. gjennom økt kunnskap om innkjøpsregelverk	SF, FK	Matglede- korpset og Inspirasjo- ns- korpset	
Bidra til stolte matkommuner når det gjelder mer bruk av lokalmat, mat fra bunn, mindre matsvinn, gylne måltidsøyeblikk og økt oppmerksomhet rundt fagarbeidere	SF		
Bidra til at lokalmatprodusentene får tilgang til engrosmarkedet/matvarekjedene			

Økologisk:			
Støtte ulike arrangementer og tiltak som synliggjør økologisk landbruk	SF		
Synliggjøre økologisk mat som en del av lokalmat - satsingen og «Urbant landbruk»	SF		
Inn på tunet:			
Arrangere infomøter m.m. for å øke kunnskapen om IPT hos kommunene	SF	SF/ Inspirasjonskorps et	
Profilere IPT i egne kanaler	SF	SF/ Inspirasjonskorps et	
Urbant landbruk:			
Etablere ei nettverksgruppe for urbant landbruk i Innlandet med aktører innenfor ulike organisasjoner både privat og offentlig	SF		
Støtte kurs og kompetansetiltak innenfor urbant landbruk	FK		
Støtte tiltak for etablering av flere skolehager og urbant landbruks-prosjekter i Innlandet	FK SF		
Utarbeide en strategi for urbant landbruk i Innlandet	SF, FK og aktuelle aktører		
Mål: 3. Biologiske ressurser og returstrømmer Innlandet skal være ledende i utviklingen av en bærekraftig og kunnskapsbasert produksjon og bruk av bioressurser (Matproduksjon).			
Tiltak	Ansvar/ samarbeids- partnere	Finans- iering/ ressurser	Kommen tar
Alle produksjoner:			
Bidra til tilgang på kvalifisert ekstra arbeidskraft (avløser, landbruksvikarordning, sesongarbeidskraft)			
Bidra til tilgang på veterinærtjenester	Kommunene	SF	
Bidra til økt kunnskap om dyrevelferd og dyrehelse	Mattilsynet, Animalia, næringen m. fl.		
Korn:			
Videreføring av prosjektet «Kornsatsingen i Innlandet»	Statsforvalteren /hele verdikjeden	<i>Egeninnsat s fra deltakerne + RK/RT til tiltak</i>	

Frukt, grønt og bær:			
Følge opp tiltakene i rapport «Grøntsektoren mot 2035»: <ul style="list-style-type: none"> • Utnytte innkjøpskraften i offentlig sektor • Utvikle bærekraft som tydelig konkurransefortrinn • Styrke produsentøkonomi og rekruttering • Øke kvalitet, styrke produktutvikling og utvide sesonger 	NLR Grøntnærin ga		
Tiltak som støtter opp om rådgiving, mentorordning og fagmiljøer	NLR	RK	
Økologisk:			
Øke kompetanse hos økologiske produsenter (bl.a. fra forsøk, utprøving, ny forskning), samt støtte fagsamlinger og møteplasser for å bygge nettverk og utveksling av kompetanse/kunnskap	NLR m.fl.		
Støtte tiltak som overfører spisskompetanse fra økologisk produksjon til konvensjonelt landbruk (bærekraft, jordhelse, mekanisk ugrasbekjempelse, sirkulær-prinsipper m.m.)	NLR		
Re-etablere samarbeidsforum for Økologisk Landbruk (SF, FK, IN, NLR, næringsorg. m.fl.)	SF		
Støtte fagsamlinger for økologiske produsenter			
Støtte tiltak som bidrar til økt produksjon og etterspørsel av økologiske produkter.			
Mjølke:			
Videreføre prosjektet «Innlandsfjøset» Spre informasjon om «Innlandsfjøset» til alle regionene i Innlandet inkl. kommunene	FK/IN		
Støtte opp om tiltak som styrker/ivaretar aktiv seterdrift. Tiltak innen bl.a. økonomi, beitebruk, strøm/energi m.m.			
Etablere pilotprosjekt biogassanlegg koblet til mjølkeproduksjon m.fl.	Gårdbruker e, IN m.fl.	IN	
Kjøttproduksjonene:			
Dyr på utmarksbeite: Støtte opp om informasjon og organisering, kunnskap, teknologi på beitedyr (e-sporing, Nofence) Jobbe aktivt for at alle kommuner utarbeider beitebruksplaner (delplan) der bl.a. utfordringer og løsninger knyttet til hytter/ferdsel og beitebruk belyses	FK SF Kommunen e		

Støtte prosjekter for kostnadseffektive driftsbygninger	IN		
Grovfôr:			
Støtte tiltak (FoU, informasjon, fagdager) som bidrar til økte avlinger og optimal kvalitet m.m.			
Støtte utviklingen av nye klimatilpassede arter/sorter og ny dyrkningsteknikk			
Ta i bruk «presisjons-tiltak»; gjødsling, sprøyting, samt ny kunnskap om mulighetene innen utvikling av ny teknologi og presisjonslandbruk	Næringen+ Grønne VGs, fagskoler, agronom-utd.		
Følge opp «Grovfôr 2020»-prosjektet - videreføring	NLR m.fl.		
Støtte og/eller initiere prosjekter for å «bytte» leiejord og eid jord. Utarbeide en veileder. Jordskifteretten kan bidra.	Kommunen e, SF		
Legge til rette for nydyrking av arealer nærmere driftssenteret	Kommunen e, SF		
Gjennomføre prosjekt: Jord ut av drift – kartlegging og oppfølging	SF/ kommunen e		
Støtte tiltak/prosjekter som styrker klimarådgivningen	NLR, Tine	SF, RK	
Teknologi i landbruket – utvikling og innovasjon:			
Koble tiltak innen teknologi i landbruket med landbrukets klimaplan			
Følge opp og få mulige presisjonstiltak inn i RMP	SF		
Støtte opp om prosjekter som automatiserer produksjonene/modernisere driftsapparatet (gjelder alle produksjoner)			
Støtte FoU-prosjekter for utviklingen innen husdyrgjødsel N 2 APPLIED, BIOGASS og separering. Resultater ut til aktuelle brukere.	FK, SF		
Tiltak som gjør at ny teknologi til konvensjonelt utstyr blir tatt i bruk i større grad i jordbruket	Klosser IN (Agritech-katapult)		
Støtte de som ønsker å teste nytt ikke-konvensjonelt utstyr (forslag fra NIBIO)	Næringen, NLR, SF	SF, FK	
Legge til rette for samarbeid på tvers av næringer – for å styrke fagmiljøer og for utvikling av nye bedrifter som jobber med jordbruksteknologi i Innlandet	Næringen, NLR, Klosser IN (Agritech-katapult)	IN, SF	

Mål: 4. Samarbeid			
Innlandets bioøkonomisatsing skal gi grunnlag for en felles og målrettet innsats, være inviterende overfor alle relevante aktører og forpliktende for alle involverte.			
Tiltak	Ansvar/samarbeidspartnere	Finansiering/ressurser	Kommentar
Styrke og dele kompetanse mellom landbrukskontorer/kommuner innen forvaltning og næringsutvikling.	Kommunene	SF	
Bruke urbant landbruk for å få til samarbeid og oppnå flere mål på tvers av fagområder og sektorer	SF	SF	
Mål: 5. Synliggjøring og kommunikasjon			
Innlandet skal påvirke og være en pådriver i bioøkonomien, og drive aktivt informasjonsarbeid ovenfor næringsliv og samfunn.			
Tiltak	Ansvar/samarbeidspartnere	Finansiering/ressurser	Kommentar
Nyhets saker – videreformidling av ny kunnskap, fagdager og andre fagarrangementer m.m.	Alle	Alle	